DIN ISTORIA FILOLOGIEI ROMÎNE[1]

DE

J. BYCK

Marele public, ca și mulți oameni de specialitate de la noi, continuă să confunde în mare măsură filologia cu lingvistica. Dacă pentru faza mai veche a istoriei acestor discipline faptul e justificat, fiindcă înainte de a se introduce termenul de *lingvistică* (franc. *linguistique*, germ. *Sprachwissenschaft*, rus. *языкознание*), filologia era o disciplină care cuprindea un întreg complex de preocupări, printre care și studiul limbilor (de unde a luat naștere și termenul de *filologie comparată*, denumind o ramură a lingvisticii), astăzi domeniul ei e mai restrîns.

Cel mai cuprinzător sens al filologiei se datorește preocupărilor vechilor filologi clasici, care, întemeindu-se pe tot ce a rămas scris de la popoarele antichității, urmăreau cunoașterea vieții acestora sub toate aspectele ei. Numeroși savanți consideră și astăzi filologia clasică drept știința antichității clasice : *Altertumswissenschaft*, cum îi spun germanii, știința întregii civilizații greco-latine. Această concepție a fost adoptată și de unii romaniști de altădată. Și la unii și la ceilalți învățați, în centrul studiului a stat însă totdeauna limba. Așa se explică de ce filologia a ajuns să-și restrîngă obiectul și să se confunde cu lingvistica. „Pentru noi, — scria în 1897 O. Densusianu, — obiectul filologiei este de a studia limba unui popor (sau mai multor popoare) și de a înțelege tot ce găsim din această limbă în documente sau auzim în vorbirea de toate zilele"[2]. Cu treizeci de ani mai tîrziu, I.A. Candrea, de acord cu O. Densusianu, dădea și mai precis expresie aceleiași concepții : „Filologia își propune să studieze și, la nevoie, să reconstituie graiul și evoluțiunile lui"[3].

[1] Acest articol, care face parte dintr-o serie de studii privitoare la problemele de filologie română, a fost compus după notele luate la prelegerea de deschidere a unui curs consacrat acestor probleme.

[2] Ov. Densusianu, *Obiectul și metoda filologiei*, București, 1897, p. 15.

[3] I.A. Candrea, *Iarba fiarelor*, Studii de folklor, București, 1928, p. 8.

BDD-A10345 © 1957 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:28:47 UTC)

În practică, nici O. Densusianu, nici I.A. Candrea nu s-au oprit l acest din urmă sens al filologiei. Astfel O. Densusianu, a cărui catedră s intitula „Filologia romanică cu specială privire la limba romînă", pred la facultate, cu aceeași pasiune, limba textelor vechi, capitole din istori literaturii mai vechi sau mai noi, estetica poeziei simboliste franceze sau trubadurilor, ba chiar probleme de folclor, pentru că, potrivit unei concepț tradiționale, studiul poeziei populare, al datinelor, superstițiilor și credin țelor poporului intra și el în sfera preocupărilor filologului.

Poate că la începuturile manifestărilor noastre științifice acest cumu era necesar și era justificat prin aceea că nu mulți erau cei ce se consacra acestui grup de discipline. Dar cu timpul fiecare dintr-însele și-a preciza domeniul : una este astăzi istoria literaturii și altceva lingvistica ; filologi este și ea altceva decît estetica literară, iar folclorul s-a desprins și el d fostele lui tovarășe.

Nu trebuie să înțelegem prin asta că filologia nu are nimic comun c istoria literaturii sau cu lingvistica. Dimpotrivă, la fiece pas se descoper o strînsă legătură între aceste discipline și, mai ales, sîntem convinși că u lingvist trebuie să aibă educație filologică și că nu poate fi cineva bu filolog fără o temeinică pregătire de lingvist. Filologia este una dintre cel mai de preț auxiliare ale istoriei literare și ale lingvisticii.

Dar care este obiectul filologiei ?

Filologia este studiul textelor — nu spunem vechi, pentru că Pau Zarifopol și Șerban Cioculescu, editîndu-l pe Caragiale, au făcut și ei oper de filologi —, studiul textelor cu dificultăți : dificultăți de grafie, de datar sau de localizare, de limbă, de stabilire a paternității, de stabilire a filia țiunii dintre diverse redacțiuni sau copii. Prin urmare, nu vechimea textulu cercetat e esențialul pentru un filolog, ci dificultățile pe care le-am aminti și pe care el trebuie să știe să le înlăture.

Din întîmplare, și e firesc să fie așa, cele mai vechi texte prezintă ș cele mai multe dificultăți, pun cele mai pasionante probleme, și astfel filo logia se îndreaptă cu preferință spre epocile mai vechi ale scrisului ; dar u text mai recent — și după cum l-am amintit pe Caragiale, îl putem cita ș pe Eminescu, obiectul recentei ediții a academicianului Perpessicius —, u text mai recent se poate și el preta la studii filologice dintre cele mai subtile Confruntarea diverselor ediții, ale diferitelor variante manuscrise, stabilire textului de bază, iată atîtea operațiuni legate de grija editării unei oper fie mai vechi, fie mai recente.

În afară de grija editării textelor, filologul trebuie să aibă însă în vedere și interpretarea lor. Aci se vădesc cunoștințele sale în domeniul isto riei limbii, ca și în acela al istoriei societății în care apare textul editat Către cuprinsul textului se îndreaptă aceeași migăloasă cercetare, ca și spr problemele legate de tehnica ediției.

BDD-A10345 © 1957 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:28:47 UTC)

Nu se poate tăgădui că bazele științei filologice s-au pus prin contactul cu textele vechi, că metodele precise ale filologilor s-au impus pornind tot de la studiul vechilor scrieri și că cea mai bună ucenicie în ale filologiei se face cercetînd aceleași texte vechi.

Lucrul acesta nu trebuie să-l pierdem din vedere nici noi, cu atît mai mult cu cît una din tendințele cele mai grabnice ale filologiei romîne este pregătirea unei vaste campanii de editare și de studiere a textelor vechi.

Dar, mai înainte de a vorbi despre ce avem de făcut, e instructiv să vedem ce s-a făcut pînă astăzi în specialitatea noastră.

Fără a pretinde că începuturile filologiei romîne sînt foarte depărtate, putem totuși afirma că ea este una dintre cele mai vechi discipline științifice de la noi. Ea s-a impus ca o consecință a concepțiilor școalei ardelene, care, încă de pe vremea lui Petru Maior, Gheorghe Șincai, Samuil Micu, Ioan Budai-Deleanu, se interesa de cărțile noastre vechi, deși nu se ajunsese încă să li se cunoască adevărata semnificație.

Cea mai veche manifestare în acest sens este *Crestomatie sau Analecte literare, din cărțile mai vechi și nouă romînești, tipărite și manuscrise, începînd de la secolul al XVI-lea pînă la al XIX-lea, cu notițe literare*, adunate și alese de Timotei Cipariu, carte apărută la Blaj, în 1858.

Nu ignorăm faptul că unele ediții de texte mai vechi apar chiar cu cîțiva ani mai înainte. Astfel se publică în 1835, la Iași, *Hronicul romano-moldo-vlahilor* alcătuit de Domnul Moldaviei Dimitrie Cantemir la anii 1710 ..., ediție îngrijită de G. Seulescu; la București se tipăresc, în 1843, după manuscrisul romînesc din 1654, *Învățăturile* atribuite lui Neagoe Basarab; *Arhiva românească* a lui M. Kogălniceanu începe să apară în 1840, la Iași; *Letopisețele Moldovei* editate de același apar la 1845, 1846 și 1852; *Magazin istoric pentru Dacia*, sub redacția lui A. Treb. Laurian și N. Bălcescu, vede lumina tiparului, la București, începînd din 1845. Dar edițiile cuprinse în aceste publicații, deși apreciabile din multe puncte de vedere, nu pot fi luate în seamă ca opere filologice. Le lipsește esențialul: exactitatea în reproducere și critica.

Iată de ce trebuie să vedem în Timotei Cipariu nu numai pe „maestrul ilustru care a inaugurat studiul istoric al limbii romîne", cum îl califică Lazăr Șăineanu în închinarea ce-i face în fruntea *Istoriei filologiei romîne* (1892), ci și pe creatorul filologiei romîne propriu-zise.

Cipariu nu a mers atît de departe, în timp, cu alegerea textelor, cum o spune în titlu, ci s-a oprit la secolul al XVI-lea și al XVII-lea, și nu a folosit decît tipărituri; dar ceea ce ne-a dat în cele 250 de pagini ale *Analectelor* dovedește o conștiinciozitate remarcabilă și un spirit metodic surprinzător.

Ca o întregire a acestor *Analecte*, Cipariu a publicat la 1866 o nouă ediție a studiilor tipărite în *Organul luminării* între 1847 și 1848, sub titlul

BDD-A10345 © 1957 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:28:47 UTC)

de *Principii de limbă și de scriptură*. Observațiile lingvistice ale lui Cipariu sînt atît de ingenioase și uneori atît de juste, încît au fost luate în considerație de toți cei care s-au ocupat cu gramatica și cu istoria limbii române.

Începînd schițarea istoriei filologiei române cu Timotei Cipariu, am fixat și primul moment de strălucire în evoluția acestei discipline.

Al doilea moment important corespunde apariției operei lui B.P.Hasdeu. Cu diversele lui ediții de texte și studii, publicate fie în volum, fie prin numeroasele reviste la care a colaborat sau pe care le-a condus, dar mai ales cu celebrele sale *Cuvente den bătrâni* apărute între 1878 și 1881, Hasdeu înalță filologia la o treaptă egală cu aceea pe care această știință se găsea în țările cu o cultură mai înaintată. Atenția sa nu se limitează la textele tipărite; el cercetează mai cu seamă manuscrisele, și nu numai traduceri, cum erau textele bisericești, ci și scrieri originale, documente în care se oglindește nu o limbă artificială, ci limba vorbită. Hasdeu nu se mulțumește, ca Cipariu, cu reproducerea textului chirilic, ci dă și transcrierea — după un sistem pedant, cum i s-a reproșat, dar foarte conștiincios — și însoțește fiecare text cu o descriere diplomatică a manuscrisului, cu comentarii istorice și un mare număr de note lingvistice și de istorie literară.

În 1891 apare la Leipzig clasica lucrare a lui M. Gaster, *Chrestomatie română*. Ea marchează o nouă etapă în progresul filologiei române. *Chrestomatia* lui Gaster este o lucrare de înaltă ținută științifică, cuprinzînd nu numai texte, alese din tipărituri și manuscrise dintre secolul al XVI-lea și al XIX-lea, din toate dialectele, ci și o introducere istorică-literară, o schiță de gramatică a limbii acestor texte și un glosar român-francez. E cel mai desăvîrșit manual pe care-l posedă filologia română, și dacă astăzi nu mai e utilizat nu ne scuză decît faptul că lucrarea lui Gaster a devenit extrem de rară.

Am ajuns acum la faza culminantă a desfășurării ce o expunem; ea corespunde la două date: apariția studiului *Monumentele cele mai vechi de limbă românească*, în *Noua revistă română* din 1901, și a fundamentalei lucrări *Psaltirea șcheiană comparată cu celelalte psaltiri din secolul XVI și XVII traduse din slavonește*, tipărită în 1916, amîndouă datorite lui I.A. Candrea.

Și într-o operă și în cealaltă găsim adunate laolaltă, în mod magistral, toate mijloacele la care apelează un filolog care vrea să stabilească data și locul apariției unei scrieri lipsite de asemenea indicații, originalitatea ei, raporturile ei cu textele înrudite și particularitățile ei lingvistice. Și dacă în cea dintîi se arată pentru întîia oară la noi în ce chip se poate rezolva o problemă de istorie literară cu ajutorul metodelor filologice, cealaltă se impune ca un model de ediție critică, uluitoare prin minuțiozitatea aparatului critic și prin bogăția celor două glosare: unul român-slav, celălalt slav-român.

BDD-A10345 © 1957 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:28:47 UTC)

Ținem să amintim un repros pe care i l-au făcut unii critici și pe care 'Candrea însuși nu pregeta să și-l facă, — acela că, în editarea vechilor noastre psaltiri, el nu a luat ca punct de plecare textul unuia dintre manuscrise, ci pe acela reconstituit de dînsul și socotit ca înfățișînd aspectul prototipului pierdut, din care derivă toate copiile cunoscute.

E știut că I. A. Candrea a lucrat astfel nu pentru că era convins de eficacitatea procedeului, ci fiindcă sistemul i se impusese de către „Comisia istorică a Romîniei", — sub auspiciile căreia apărea cartea, — la sugestia filologului bizantinist D. Russo.

În aceeași vreme se ivesc alți doi mari filologi: Ovid Densusianu și Nicolae Drăganu. Cel dintîi, după ce se afirmase în filologia franceză cu o lucrare capitală: *La prise de Cordres et de Sebile* (1896), pe lîngă editarea a două importante manuscrise *Viața sfîntului Vasile cel nou* (1898) și *Manuscrisul lui Silvestro Amelio* (1924) și cîteva studii dintre care amintim aci pe cel privitor la *Psaltirea Voronețeană* (1898), ne-a dat prima expunere sintetică a limbii textelor din secolul al XVI-lea, în al doilea volum din valoroasa *Histoire de la langue roumaine* (vol. I, 1901; vol. II, 1914-1938).

N. Drăganu s-a făcut cunoscut mai întîi cu editarea a *Două manuscripte vechi*: *Codicele Todorescu și Codicele Marțian* (1914). De atunci el a desfășurat în domeniul filologiei o activitate dintre cele mai rodnice, — revistele *Dacoromania* și *Anuarul institutului de istorie națională* de la Cluj erau pline de articolele sale, — impunîndu-se ca un savant înarmat cu cele mai fine instrumente de investigație.

Cu A. Rosetti, care are meritul de a fi aplicat metodele geografiei lingvistice la studiul vechilor noastre texte, cu A. Procopovici și cu Ștefan Pașca și J. Byck, care și-au îndreptat privirile mai ales spre secolul al XVII-lea și al XVIII-lea, se poate însemna ultima etapă a unui drum început acum un veac.

Nu trebuie să uităm că o contribuție de preț în studiul și editarea textelor noastre vechi o datorăm filologilor de peste hotare. Printre cei mai vechi se impune numele lui V. Grigorovici, descoperitorul cronicii lui Mihail Moxa. Acesta a urmărit izvoarele bizantino-slave ale scrierii și a publicat un fragment dintr-însa (Kazan, 1859), stimulînd astfel cercetările lui B.P. Hasdeu și I. Bogdan. Emile Picot și Mario Roques, pe lîngă cursurile consacrate limbii și literaturii romîne, în special la „Școala de limbi orientale de la Paris", au participat la progresul disciplinei noastre prin lucrări de valoare. Cel din urmă ne-a dat, între altele, clasica ediție a *Paliei* de la Orăștie (din aceasta a apărut numai primul volum, cuprinzînd Prefața și Geneza, la 1925). St. Romansky s-a ocupat de *Învățăturile* atribuite lui Neagoe Basarab (1902); Bohuš Tenora de raportul dintre *Codicele Voronețean* și modelul lui slav (1914). C. Tagliavini a urmărit istoria vechilor glosare ale limbii romîne și a publicat *Lexiconul*

BDD-A10345 © 1957 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:28:47 UTC)

Marsilian (1930). Hiador Sztripszky, în colaborare cu Gheorghe Alexici a pus la îndemîna cercetătorilor (1911) cîntecele religioase romînești atribuite episcopului Pavel Tordași și tipărite cu grafie unguréască între 1570 și 1572. În ultimii ani, savanții L. Gáldi și L. Tamás au clarificat multe dintre problemele filologice legate de relațiile romîno-maghiare.

Filologia romînă a primit un sensibil ajutor și din partea specialiștilor aparținînd altor domenii, ca slaviștii I. Bogdan și I. Bărbulescu, bizantinologii D. Russo și V. Grecu, istoricii literari N. Cartojan și G. Călinescu.

D. Russo, pe lîngă numeroase studii consacrate legăturilor dintre vechile noastre texte și literatura bizantină, a compus un foarte succint manual, *Critica textelor și tehnica ediţiilor* (1912), destinat unei bune îndrumări a filologilor.

Nici dialectele noastre nu au fost total neglijate în cercetările filologice. Textul aromînesc cunoscut sub numele de *Codex Dimonie* a format obiectul unor ediții și al unor studii elaborate de Paul Dachselt (1894), G. Weigand (1897-1899, 1906, 1910) și T. Capidan (1906); pornind pe drumul trasat de J. Thunmann, W.M. Leake, Fr. Miklosich și G. Meyer, Pericle Papahagi a dat în *Scriitorii aromîni în secolul al XVIII-lea* : *Cavalioti*, *Ucuta*, *Danii* (1909) un model de ediție critică.

Astăzi, cînd cercetarea limbii romîne se face cu atîta sîrguință, se observă, cu surprindere și cu strîngere de inimă, că pasiunea pentru studiile filologice e pe cale să se stingă.

Tot mai puțini sînt aceia care li se consacră și tot mai slab este și interesul cercurilor largi pentru filologie.

Ne gîndim la vremea cînd numai după trei ani de la apariție, o lucrare ca *Relațiile Țării Romînești cu Brașovul și cu Țara Ungurească* (1902), culegere de documente slavo-romîne prezentată de Ion Bogdan, putea să apară în a doua ediție. Și succese asemănătoare au avut și alte cărți de filologie. Așa se explică numărul impresionant de texte și de studii apărute în cursul celor 30 de ani din jurul anului 1900.

Seria începe cu lucrarea lui Hasdeu, *Cuvente den bătrîni*, la 1878; în același an, George Sion editează *Divanul lumii* de Dimitrie Cantemir; după un an, Hasdeu dă la lumină al doilea volum din *Cuvente den bătrîni*, iar G. Bariț tipărește *Catechismul calvinesc*; după alți doi ani, la 1881, Hasdeu publică *Psaltirea lui Coresi* și după 1883 — în cinci ani consecutivi — apar *Istoria ieroglifică* de Cantemir, editată de A. I. Odobescu (1883), *Pravilele de la Govora*, editată, probabil, tot de A. I. Odobescu (1884), *Codicele Voroneţean*, editat de I.G. Sbiera (1885), Operele lui Miron Costin publicate de V. A. Urechiă (1886-1888) și *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei, cu studiu de Ion Bianu (1887). După alți doi ani (1889), tot Ion Bianu dă frumoasa ediție în facsimile și transcriere a *Psaltirii șcheiene*. La 1891 apare *Chrestomatia* lui M. Gaster.

BDD-A10345 © 1957 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:28:47 UTC)

Se publică culegeri de documente, ca cele ale lui N. Iorga : *Documente românești din arhivele Bistriței*, *Studii și documente*, Colecția Hurmuzaki, culegerile lui Gh. Ghibănescu : *Surete și izvoade*, *Ispisoace și zapise* ; *Documentele românești* transcrise de Ion Bianu ; texte istorice, ca ediția deja citată din operele lui Miron Costin, scrierea lui Cantemir *Hronicul vechimii romano-moldo-vlahilor* publicată de Gr. Tocilescu ; texte religioase, în afară de cele pomenite mai sus, date în vileag de G. Giuglea (*Psaltirea Voroneteană*), C. Gălușcă (același text, însoțit de un studiu și un glosar) ; M. Gaster (*Evangheliarul lui Radu de la Mănicești*, aflat la British Museum) ; edițiile *Predicilor* lui Antim Ivireanul datorite lui I. Bianu și lui C. Erbiceanu ; glosare și mici vocabulare : Gr. Crețu, *Lexiconul lui Mardarie Cozianul*, *Anonymus Caransebesiensis* (reluare a studiului și ediției întreprinse cu cîțiva ani înainte de către Hasdeu) și *Dicționarul latino-românesc* al lui Todor Corbea ; texte juridice, ca *Pravila* de la Govora, amintită mai sus, editată de Academia Română și, deosebit, de I. Peretz în „Revista" lui Gr. Tocilescu, *Pravila* lui Vasile Lupu în comparație cu a lui Matei Basarab, cu un studiu amplu și un glosar bogat de S.G. Longinescu ; studii, ca cel citat al lui I.A. Candrea despre *Monumentele cele mai vechi de limbă românească* și ale lui O. Densusianu, care au culminat cu *Histoire de la langue roumaine*, ale lui I. Bogdan și Ilie Bărbulescu despre problemele privitoare la scrierea cu chirilice, al lui Iosif Popovici despre *Palia* de la Orăștie, al lui C. Lacea despre limba din *Viața și petrecerea svinților* de Dosoftei, al lui D. Pușchilă despre *Molitvenicul* lui Dosoftei [1].

Se dau la iveală mici manuale, ca cel al lui Al. Philippide : *Introducere în istoria limbii și literaturii române*, cataloage de manuscrise și bibliografii, ca cele publicate sub conducerea lui I. Bianu.

Apar reviste consacrate în mare parte filologiei ca *Arhiva pentru istorie și filologie* a lui T. Cipariu, *Revista română* a lui A. I. Odobescu *Columna lui Traian* și *Arhiva istorică* redactate de Hasdeu, *Revista pentru istorie, arheologie și filologie* a lui Gr. Tocilescu, *Tinerimea română* condusă de același, *Arhiva* de la Iași, *Revista critică-literară* a lui Aron Densusianu.

Revistele *Contemporanul* și *Convorbiri literare* își pun la dispoziție paginile pentru studii de filologie.

Pasiunea publicului pentru textele vechi e atît de aprinsă, încît textele existente par să nu mai ajungă și se trece la confecționarea falsurilor. Printre acestea, unul care a stîrnit mai multă vîlvă e vestita cronică a lui Huru, tipărită de Asachi (1856). E vorba de o istorie a românilor de la anul 274 pînă la 1290, tradusă în românește la 1495 de Petre Clănău, vel-spătar al

[1] Nu am menționat aci toate edițiile cronicilor, fiindcă, deși unele au adus servicii filologilor și lingviștilor, istoricii care le-au pregătit au fost preocupați mai ales de cuprinsul textelor și au neglijat normele filologice. Această scădere caracterizează și cele mai multe dintre edițiile de acte și scrisori vechi.

BDD-A10345 © 1957 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:28:47 UTC)

lui Ștefan cel Mare, după textul latinesc pe care Huru, mare cancelar
lui Vodă Dragoș pe la 1280, îl copiase după originalul „script din zile bătrî
de Arbure Campoduxu".

Alt fals, mai vechi, e acela care își găsește loc în *Arhiva rom
nească* a lui Kogălniceanu la 1840: panegiricul lui Ștefan cel Mar
atribuit lui Vartolomei Măzăreanul, călugăr care trăia în Bucovina în
doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Spre cinstea filologiei romîne, amîndouă aceste falsuri au fost dat
în vileag: unul de către Gr. Tocilescu, în *Revista pentru istori
arheologie și filologie* din 1885, celălalt de Ovid Densusianu, în revist
Viața nouă din 1909.

În felul acesta i-a fost dat istoriei filologiei romîne să înregistreze
gustul de mistificare, atît de fecund în alte țări, atît de timid, din fericir
la noi.

Spațiul nu ne îngăduie să spunem mai mult despre ceea ce a însemna
filologia romînă în primii ani de activitate și nici să amintim ceea ce s-
lucrat în ultimii ani, pînă la sfîrșitul celui de-al doilea război mondia
Ne mărginim să subliniem buna calitate a edițiilor și studiilor închinat
unora dintre vechile noastre texte, dar totodată să observăm sărăci
lucrărilor față de epoca precedentă.

Rămîne deci să luăm notă de această scădere și să ne gîndim la c
avem de făcut.

Ceea ce se impune este pregătirea tinerilor cercetători în vedere
formării unei noi generații de filologi. Aceștia trebuie să-și însușească cel
mai potrivite metode de editare a textelor, de studiere a grafiei și a limbi
acestora, de întocmire a glosarelor, pe texte, pe grupe de texte, pe autor
și pe epoci.

Avem serioase motive să credem că, în condițiile create astăzi pentru
cercetările științifice, filologia romînă, care a cunoscut momente de strălu
cire, își va relua elanul de altădată și-și va reocupa locul de cinste printr
disciplinele istorico-sociale.

BDD-A10345 © 1957 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:28:47 UTC)